

TI AMO

ARETÉ
IZDAVAČKA KUĆA

Naslov originala

TI AMO

Hanne Ørstavik

Edicija Reči koje leče

Za izdavača

Nina Gugleta

Glavna i odgovorna urednica

Nina Gugleta

Urednica

Ana Šakan

Prevod

Radoš Kosović

Lektura

Jelena Janković

Korektura

Aleksandra Dunderski

Dizajn korica

Monika Lang

Fuk, Beograd

Tiraž

1000 primeraka

Izdavač

Areté, Beograd, 2025

Copyright © Forlaget Oktober as, Oslo 2020

Prava za srpsko izdanje © Arete 2025

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti

niti reprodukovati u bilo kom obliku

bez pismene saglasnosti izdavača.

Projekat je realizovan uz podršku Evropske komisije.

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

TI AMO

Hane Eštavik

s norveškog preveo
Radoš Kosović

www.arete.rs

Volim te. To stalno govorimo jedno drugom. Kažemo to da ne bismo rekli nešto drugo. Šta drugo? Ti: Umreću. Mi: Nemoj da me ostaviš. Ja: Ne znam šta da radim. Ranije: Ne znam šta ću bez tebe. Kad te više ne bude. Sada: Ne znam šta da radim sa ovim danima, sa ovim vremenom u kojem se smrt vidi u svim stvarima. Volim te. Kažeš to noću kad te bolovi probude, ili između dva sna, i onda pružiš ruku ka meni. Ja to kažem kad u mraku napipam tvoju glavu, malu i okruglu, pošto si sad skoro sasvim ćelav, i kad te pomilujem da bih te navela da se okreneš na bok i prestaneš da hrčeš. Volim te. Jedne noći pružila sam ruku i osetila tvoju kožu, nadlanicom sam ti dotakla leđa, ili stomak, ili butinu, šta već, bio je to pokušaj da se uspostavi veza, kontakt, pokušaj da nešto malo i nemo i možda veoma mlado u meni, neki novorođeni deo mene, iskusi kožu i toplinu, da potone u noć kao u vodu i oseti dno pod nogama, da se vrati kući, ili da stigne na cilj. Volim te. Nisi više u svom telu, ne znam gde si, plutaš u morfijumu, toneš u san ili dremež i ponovo se budiš i ne govorimo o smrti, volim te, kažeš mi da ne bismo govorili o smrti i pružaš ruku ka meni iz kreveta u kojem provodiš dane, obučen, sa telefonom u ruci, pišeš roman na tom malom ekranu, po dva-tri reda pre nego što opet zadremaš, a ja onda pustim ragastov, priđem ti i uzmem tvoju ruku da bih i sama rekla volim te.

„Muke sa jezikom”

Reč je o odnosu prema stvarnosti, napisala je Birgita Trocig sredinom sedamdesetih, kad sam imala šest ili sedam godina. Jednom sam je videla u Geteborgu, na sajmu knjiga, u jesen

pre desetak godina ili više, obe smo iz Gradske biblioteke krenule ka sajmu, ona na drugoj strani ulice, u dugoj crnoj suknji, malo je hramala, možda je imala problem sa kukovima. Nekoliko godina kasnije pročitala sam da je umrla.

Kad treba da kažem šta mi se dešava u stvarnosti, u životu, obuzme me tišina. Tišina! Stop – granica! Gotovo je fizički nemoguće da zapišem čak i puku činjenicu ili datum – ranije mi je makar to ponekad polazilo za rukom. Stvarni događaj deluje mi preteško, suviše je komplikovan, neprikosnoveno je nepojmljiv – i pretvara svaki broj i svako direktno prenošenje u nestvarno šuštanje lišća.

Kad je počelo? Kad si se razboleo? Da li je počelo još kad smo bili u Veneciji, u januaru pre skoro dve godine, kad si povratio i javio da nećeš doći na večeru sa kolegama ni održati svoje predavanje? Tri dana kasnije otputovali smo u Indiju, da li su se ćelije već tada delile u haotičnom ludilu, dok smo mi u mraku sedeli u čamcu na vodi i gledali spaljivanje pokojnika na obali u Varanasiju?

Da li si bio bolestan još tada, u januaru 2018? Sledeći znak pojavio se u junu, ja sam bila na književnom festivalu u Orhusu, našli smo se u Kopenhagenu, iznajmili smo stan na Islandskom keju, sa kaučom za spavanje i najmanjim kupatilom na svetu, bio je na drugom spratu i sa terasice smo videli kanal iz kojeg se voda uliva u more, desno od nas. Našli smo se u subotu, došla sam vozom a ti avionom, prvi si stigao i dobio ključ od gazdarice, pred susedima je trebalo da se ponašamo kao njeni prijatelji, tako nam je rekla, bila je pevačica, smišljali smo priče o dvoje muzičara, o violončelistkinji iz Norveške i violinisti iz Italije. Ni sa kim se nismo videli. Sutradan smo rano izašli i samo smo šetali, prošli smo kroz centar i otišli severno od jezera, u ulice u kojima nikada nismo bili, krenuli smo ka Vesterbru, a onda, iznenada, nedaleko od Kedbijena, morao si da se nasloniš na ćošak zgrade. Nisi više

mogao da hodaš. Nisam shvatila da li si umoran ili ti je loše, delovao si gotovo ljutito. Taksijem smo se vratili u stan.

Sve tri večeri jeli smo na terasici. Nisi imao snage da odemo u grad i nađemo neki restoran. Ali bilo nam je lepo i tako. Noću si sedeo u krevetu, presamićen od bola u leđima. Ne znam koliko si spavao. Ne znam da li si spavao u tom položaju. Budila sam se tokom noći i videla da sediš presamićen. A sad se sećam da je tako bilo i ranije. Tako je bilo i dve nedelje pre toga, kad smo otišli na festival vina u Bordou. Bio si na tom festivalu sa prijateljem pre mnogo godina i želeo si da odeš ponovo, sa mnom. Želeo si da nosiš čašu oko vrata, da zastaješ na štandovima, probaš različita vina i pereš čašu na česmi pre nego što nastavimo dalje. Otputovali smo u Bordo pre mog festivala u Danskoj. Rezervisali smo sobu u malom hotelu sa dve zvezdice, imala je prozore na dve strane, sa jedne se video park, veliki francuski prozori sezali su do poda, a ni tih večeri u Bordou nismo išli u grad da jedemo, iako ti to mnogo voliš, u sobi smo pili vino i jeli sir, hleb i kus-kus salate iz supermarketa. Nisi imao snage. Noću si imao bolove. Nisi mnogo govorio o tome.

Za mene je sve počelo u proleće 2018. Kao da se tada plamen smanjio. Bilo je manje energije, i mislila sam da ja tako zbog nas. Mislila sam da je sve krenulo nizbrdo, i da će naš zajednički život, zbog kojeg sam došla u Milano, naprosto biti takav. Da će u sve većoj meri biti takav, i da više neće biti ničeg drugog. Da će naprosto biti malo energije. Malo strasti.

Bila sam ljubomorna na tvoje bolove. Tokom leta su se pojačali. Noću si ponekad kružio po velikom stanu i kukao. Ni u jednom trenutku nisam pomislila da si ozbiljno bolestan. Verovala sam da je bol posledica potiskivanja. Više me nisi voleo

i nisi želeo život sa mnom. Ali nisi bio u stanju da to shvatiš i kažeš. Tako sam razmišljala. Povremeno mi je padalo na pamet da si našao drugu. Morala je da postoji druga žena, prema kojoj je sva tvoja želja bila usmerena. Jer ono što je dopiralo do mene bilo je tako slabo i nejasno.

Kad smo ponovo otputovali u Veneciju u avgustu, u stan na Đudeki u vlasništvu izdavačke kuće, tvoji bolovi su prve noći bili tako jaki da smo se oboje uplašili. Sutradan ujutru zvala sam tatu u Oslu, nekad je bio medicinski tehničar, rekao nam je da odemo u bolnicu da te pregledaju. Trebalo je da nam neko to kaže, i odmah smo otišli. Plašili smo se dok smo stajali jedno pored drugog na vaporetu, brzo smo se iskricali na Fondamenta Catere i potrčali do Akademije, pa preko dugačkog visokog mosta iznad Velikog kanala, pa kroz ulice sa druge strane, pored crkve Mirakoli, do Trga San Đovani pored Fondamenta Nuove gde se nalazi bolnica, verovatno najlepša bolnica na svetu. Ušli smo u hol, uplašeni. Tražili smo ambulantu, prošli smo kroz nekoliko hodnika i dvorište sa biljkama i mačkama, dospeli smo u čekaonicu sa plastičnim stolicama i ceduljama za čekanje, a kad si se prijavio na šalteru i vratio na stolicu pogledali smo elektronsku tablu i videli crvenu tačku pored tvog broja. Samo je nekoliko tačaka na tabli bilo crveno, većina je bila zelena ili žuta, odmah nam je bilo jasno da će drugi morati da čekaju duže. Shvatili smo da crvena tačka znači alarm, hitan slučaj.

Onda su te odveli i nisam mogla da pođem sa tobom. Šta sam radila tih sati? Sećam se oštih prelaza između svetlosti i senke, toplote i lava naslikanog na zidu bolnice, iza njega je stvarna iluzija perspektive, kao da tu ima dubine, kao da se prostor nastavlja, ali to je samo ravna površina, zid. Vrzerala sam

se naokolo i šmrcala, stajala sam u senci kod ulaza, vratila sam se unutra i gledala napolje. Mnogo puta sam bila na tom mestu gde se nalazi bolnica, u različitim godišnjim dobima, tokom mnogo godina, dok je stan u vasništvu izdavačke kuće bio u obližnjem Kastelu. Prolazila sam pored lava na zidu, gledala sam perspektivu, nikad nisam ušla. A sada mi je venecijanska bolnica odjednom postala aktuelna i važna. U njoj će otkriti šta se dešava. Šta se dešava tebi, koji si moje utočište. Tebi, koji pretvaraš noć i mrak u naše mesto u velikom krevetu, mesto na kojem mogu da te dodirnem, da osetim da postojiš i budem mirna. Tebi, koji si moj dom i nebo. Telefon mi je u ruci. Koliko će to još trajati? Nekoliko sati prolazi i nema poruke. Nije bilo mreže unutra, kažeš mi kasnije. Ne znam šta sam radila u tim satima, deluju mi kao nepovezani fragmenti slika — kaldrma, ragastov, mačka koja prelazi travnjak po vrućini, sve je isuviše blizu.

Kasnije tog popodneva, verovatno oko pet, javljaš da će sve uskoro biti gotovo, mogu da dođem, kažeš mi na kojem si odeljenju. Ponovo ulazim, prolazim kroz hodnike, tražim, pitam, na kraju me puštaju u čekaonicu za članove porodice. Nisi tu. Sedam na stolicu, pa prelazim na drugu, svi su došli sa nekim, samo sam ja sama, nekoliko pacijenata je u invalidskim kolicima, pored nekih stoji i stalak za infuziju, sede sa ljudima koji su verovatno članovi njihove porodice, plašim se tih kolica, ne sad, pomišljam, ne ti, zar će se *to* sada desiti?

Onda se pojavljuješ, sediš u kolicima. Bled si, ali osmehuješ se, nisi hteo kolica, kažeš, i rekao si im to, ali odgovorili su da je to novo pravilo, moraju da ih koriste. Sve je u redu, kažeš. Ponovo počinjem da plačem. Zdrav sam, kažeš. I stomak me manje boli, kažeš. Lekar ti je rekao da samo ti možeš znati zbog čega imaš takve bolove u stomaku. Što znači: to je nešto psihičko, emotivno.

Pregledali su ti srce. Crvena tačka je bila zbog srca, a tvom srcu ništa ne fali.

Radosni smo i potreseni, moraš još malo da sediš u tim kolicima, lek mora da deluje još neko vreme pre nego što te otpuste, ali to nije važno, jer si zdrav, i zajedno smo. Potom izlazimo napolje, sunce je nisko nad Venecijom, laknulo nam je, srećni smo, ne sećam se šta smo tada radili, gde smo otišli, možda do onog mesta kod pijace na Rijaltu koje izgleda kao rupa u zidu, koje se otvara u šest i gde služe bočancini sir sa ribljom paštetom ili šunkom i jak kampari špric, u čaši sa stopicom. Sedeli smo na dasci, jedinom mestu za sedenje, svi ostali su stajali držeći čaše, ti Venecijanci koji su se vratili sa posla i pokupili decu iz škole ili vrtića, malobrojni ljudi koji još stanuju tu i ponedeljkom piju aperitiv, stoje sa čašom u ruci i ćaskaju, jer je kod njih sve normalno i nema smrti koja prodire u telo i sve čini plitkim, patvorenim i nestvarnim. Jesmo li došli tu, potreseni i radosni, jesmo li naručili dve čaše i malo hleba i seli, konačno oslobođeni tereta? Ne sećam se. Javljam tati da nije ništa opasno. On odmah odgovara, srećan je.

Ali nisu testirali na rak. Tada nisam ni pomislila na to, ne znam da li si ti. Kasnije smo oboje to pomislili. I setili smo se reči „samo vi znate šta u vašem životu stvara te bolove u stomaku.”

Dve nedelje kasnije otišli smo na večeru u čast gostujućeg stranog pisca, u kući tvojih kolega; bilo je penušavog vina i belih kauča i moderne umetnosti i unajmljenih kelnera u uniformama koji su išli po stanu, sipali piće i nosili zakusku na crnim tanjirima, uzela sam proseko a ti si pio samo vodu, rekao si da ti nije dobro, sve se promenilo, u suštini više nisi želeo ništa od onoga što smo ranije radili i što nam je bilo zabavno, u Veneciji sam primetila kako si izgledao dok si pio

kampari špric sa mnom u kafeu pored vode na Đudeki dok je sunce zalazilo, svake večeri smo odlazili tamo i znam da si to radio samo zbog mene, zato što si znao da ja to želim, da želim da sve bude dobro, a i ti si to želeo, pa si pio kampari špric i jeo tramecino sendviče ili kičeti zakusku iako ti se to nije radilo, čak ni posle bolnice, kad su ti rekli da je sve u redu, čak i tada smo uveče spremali hranu kod kuće, nije bilo kao pre, večeri više nisu bile sveže i otvorene, i ti više nisi bio čovek koji navaljuje da izađemo i nađemo nešto novo, da šetamo i pronalazimo mesta na kojima nikad nismo bili. Više nije bilo tako.

Sediš na ivici belog kauča i iznenada mi daješ svoju čašu vode i brzo ustaješ, gledam te, ideš ka toaletu. Ustajem, idem za tobom, i kad stignem do toaleta čujem da povraćaš. Ulazim unutra i vidim da se naginješ nad šoljom i čini se da reka teče iz tebe, to nije hrana, nije ručak, niti nešto što si maločas popio, ne, iz tebe kulja nešto crno, izlaze litri nečega nalik na gusto ulje, posle shvatamo da je to krv.

Volim te. Ležiš na našem krevetu, svetlo je, peti januar 2020, 15.10, bili smo kod Turaka na pijaci Vijale Papinijano i jeli kebab, popio si dve limenke koka-kole, nedelja je, sunčan dan. Za osam dana, u ponedeljak, ponovo ćeš otići na magnetnu rezonancu i videćemo da li je kuglica koju oboje jasno osećamo na desnoj strani tvog stomaka maligni tumor koji raste, ili je to samo cista od oštećenog tkiva. Pipni, da li osećaš, to je sigurno zbog operacije, zar ne, kuglica je tačno iznad rupe kroz koju je prošlo crevo, kažeš i pokazuješ mi kružić na svojoj koži, misliš na crevo kojim su ti iz trbušne šupljine izbacili krv, gnoj i sve ostalo što je iscurilo iz tebe u narednim dani- ma, dok si ležao u bolničkom krevetu u svetloplavoj košulji,

sa kanilom u nosu, tad si još izgledao kao i obično, kao ranije, kad su loši periodi kratko trajali, kad je bolest bila nova, kad je još bila nepojmljiva, nenormalna, pogrešna i čudna. Sada je prošlo više od godinu i po dana, i valjda se i dalje može reći da je bolest nepojmljiva, nenormalna, pogrešna i čudna. Ali više nije nova. Naprosto je tako. Umrećeš. Ležiš i na telefonu pišeš svoj roman, stigao si do pola, kažeš, to je naučnofantastični krimić, objasnio si mi, i potpuno te zaokuplja, kad sednemo na kauč da doručujemo zajedno ili kad zastanem pored tebe, sednem na ivicu kauča ili kreveta i ti me pogledaš a ja pitam gde si, o čemu razmišljaš, ti prstom upreš u glavu ili u telefon, a to znači isto – u romanu si.

Pišem i ja, pišem ovo, pišem sada, upravo sada, u našoj radnoj sobi koja gleda na stražnje dvorište, sa prozora vidim krovove kuća i kupolu katedrale San Lorenzo, a iza nje, u daljini, snežne vrhove na granici sa Švajcarskom. Nedelja je, peti januar 2020, 15.17 sati, pišem ovo i ti si još tu, živ si, ležiš u krevetu i sad verovatno spavaš, otići ću da proverim... da, spavaš, legao si na bok i spavaš, i spavaš.

Kad treba da kažem šta mi se dešava u stvarnosti, u životu, obuzme me tišina. Tišina! Stop — granica! Gotovo je fizički nemoguće da zapišem čak i puku činjenicu ili datum — ranije mi je makar to ponekad polazilo za rukom. Stvarni događaj deluje mi preteško, suviše je komplikovan, neprikosnovenno je nepojmljiv — i pretvara svaki broj i svako direktno prenošenje u nestvarno šuštanje lišća. Ipak znam da moram da pišem, piše Birgita Trocig. Sve vreme duboko u sebi ipak znam, sa snagom koja je verovatno sami poriv za životom i opstankom, da na neki način rečima [...] moram stupiti u kontakt sa stvarnim događajem, da moram dopreti do njega, ući u njega i ugrejati se u njemu.

Kad si se razboleo pisala sam svoj poslednji roman. Kad si se vratio iz bolnice posle operacije još smo živeli u velikom mračnom stanu u kojem nije bilo odvojenih soba i koji je ličio na hangar, na prostoriju koja čini osnovu ogromne piramide, pa dok si ležao u spavaćoj sobi, sa velikom ranom ispod belog zavoja koji ti je pokrivaio stomak i deo grudi, ja nisam imala gde da odem kako bih završila roman o mladoj ženi koja dolazi u Milano da crta i živi sa svojim novim italijanskim dečkom, roman o osobi koja je izgubila roditelje i misli da je niko ne može voleti, pa ni želeći, što je doživljaj koji se javlja mnogo pre nego što se razume i kojem ta mlada žena može prići samo u slikama koje crta, roman sačinjen od slika u kojima ta ljubavna rana polako zarasta, kao što granje raste i dobija meko lišće i stvara veze iznad nečeg što je dotad bilo otvoreno, pusto i prazno.

Tad sam stavila mekbuk i punjač u ceger i otišla u biblioteku u Ulici Vijale Tibaldi, udaljenu pola sata hoda. Biblioteka se nalazi pored ravnog otvorenog parka, ima čitaonicu sa četiri niza belih stolova i neonskim sijalicama na plafonu, u njoj je uvek gužva, ima toliko ljudi u Italiji, svuda su, kad se vratim u Oslo posle boravka u Milanu uvek mi je u početku neobično, na ulici, bilo gde, čini mi se da je pusto, a u ovoj biblioteci mladi Italijani sede sa slušalicama u ušima, slušaju muziku i neprekidno ćaskaju kao da su upleteni jedni u druge telom i mislima, kao da su te sveske u kojima pišu i podvlače žutim i ružičastim markerima deo zajedničkog teksta kojem svi oni imaju pristup na neki volšeban način, u svetu u kojem niko drugi ne postoji. Tu sedim sa svojim romanom i niko ne zna ko sam, mladi Italijani ne znaju da uče pored norveške spisateljice dok ona piše roman koji će jednog dana izaći u drugoj zemlji, i niko mi se ne osmehuje, bibliotekari se ne osmehuju, sve je staro i oronulo i plate su loše, a kod kuće imam teško bolesnog muža i mi se i dalje pravimo da je sve dobro prošlo,

da su sve izvadili, da je rešen problem velike kugle koja je tokom tri nedelje između lekarskog pregleda i same operacije monstruozno narasla, toliko da je hirurg posle rekao da možda ne bi pristao na zahvat da je znao kolika je, u kom slučaju bi ti bio mrtav još tada, dok sam ja sedela u biblioteci.

Pišem roman u biblioteci i uvek je mračno, mračno je kad idem tamo, mračno je kad se vraćam kući, mračno je u stanu. Imaš bolove. Nestabilan si i ošamućen, boli te kad se krećeš. Pišem taj roman jer ništa drugo ne mogu da učinim. Nikako ne mogu da ti pomognem. Ni sebi ne mogu da pomognem, osim na taj način. Pišući roman. Jer ja to radim. Pišem romane. Tako postojim na ovom svetu, stvaram mesto za sebe, ili roman stvara mesto za mene, zajedno to činimo, i mogu da budem tu, u romanu.

Roman je bio skoro gotov kad si se razboleo. Samo je trebalo da nastavim, mada sam mislila da će biti teško, pa čak i pogrešno da pišem tada, kao da sam nekakav hladan tehničar koji se bavi sopstvenom kožom. Ali nešto se desilo između tebe i mene kad si se razboleo, i to mi je omogućilo da roman konačno dovedem do kraja. Kad si se razboleo, činilo se da moraš da mi na nov način pokažeš da sam važna, zapravo, najvažnija na svetu, za tebe. Hteo si da se venčamo. Hteo si da formalizujemo vezu. Kao da će nas brak zaštititi, kao da će stvoriti sponu koja ti neće dozvoliti da umreš — da li smo to mislili? Da će nas nekakva svilena crvena traka povezati, da ćemo se oboje držati za nju i da smrt neće moći da te odnese ako dođe po tebe, zato što si vezan za mene?

Za roman je bilo ključno da osetim da me zaista želiš. Volim te. Volim te više od svega. To si oduvek govorio. Ali pre

cele priče oko venčanja nešto je nedostajalo, nisam mogla da odredim šta. Nešto nije sasvim izbijalo na površinu. Nije bilo jasno. Ti. Tvoja snaga ili volja. Samo venčanje nije bilo važno, već tvoja volja, tad sam konačno mogla da je vidim, i pokazao si mi šta za tebe znači to što si sasvim, sasvim jasno izabrao mene, želeo mene.

Morala sam da osetim tu jasnoću kako bi Val, mlada žena u romanu, mogla da sleti u Milano i u sebe. Svetlo u tuđim očima — ono je za Val postalo fenjer koji će konačno obasjati tamnu vodu oko porodilišta na obali fjorda, i u njoj stvoriti dobrodošlicu i dom za ono što se rodilo, ono što je bilo moguće.

A sad sedim ovde i pišem ovo.

Nisam planirala da započnem ovakvu knjigu kad završim *Roman. Milano* i objavim ga. Moji romani skoro uvek počinju od nekog mesta. To je prvo. Pogledam, i znam gde će se roman odigravati. A nije trebalo da se sledeći odigrava ovde, u našem stanu, u radnoj sobi sa pogledom na krovove i San Lorenzo. Trebalo je da se odigrava na drugom kontinentu, u gradu koji slabo poznajem. Tamo me čeka sledeći roman. Ipak, sve vreme sam bila svesna da ga ne mogu napisati dok se ovo ne završi. U početku je to značilo: dok se tvoje stanje ne razjasni, dok ne budemo znali šta će se desiti. Dok ne ozdraviš. U prvim mesecima posle operacije postojala je mala šansa da ćeš ozdraviti. A onda, kad je nova magnetna rezonanca pokazala metastazu na jetri, mikroskopsku, ali ipak prisutnu, i kad sam shvatila da ćeš umreti, znala sam da će novi roman ipak morati da sačeka još malo.

Zašto ne mogu da napišem ovaj roman dok sve ovo još traje? Zato što je pisanje romana otkrivanje, istraživanje pitanja